

щений, виділений новий вид – сферическіе поглинення; осуществлена класифікація оцінки потенціала розвитку корпорації на основанні ресурсного підходу с учетом інституціональних і інфраструктурних обмежень. Дальніші дослідження в даному напрямленні зв'язані с разработкою комплексної методикі оцінки ефективності розширення корпоративної активності в смежніе (св'язанніе) сфери бізнеса с учетом інституціональних і інфраструктурних обмежень.

1.Бодров В.Г. Трансформація економічних систем: концепції, моделі, механізми регулювання та управління. – К. Вид-во УАДУ, 2002. – 104 с.

2.Динз Грейм К победе через слияние. Как обратить отраслеую консолидацию себе на пользу. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 252 с.

3.Кондратьев В.Б. Корпоративное управление и инвестиционный процесс. – М.: Наука, 2003. – 318 с.

4.Лайм Фазі, Роберт Рэндел. Курс по стратегическому менеджменту: Пер. с англ. – М.: Альпина Паблшер, 2002. – 608 с.

5.Мазур И.И. Корпоративный менеджмент: Справочник для профессионалов / И.И. Мазур, В.Д.Шапито, Н.Г.Ольдероге др.; Под общ. ред. И.И.Мазура. – М.: Высшая школа, 2003. – 1077 с.

6.Назарова Г.В. Організаційні структури управління корпораціями. – Харків: ХДЕУ, 2004. – 408 с.

7.Нонака Икуджиро, Такеучи Хиротака. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах: Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 384 с.

8.Рудык Н.Б. Конгломеративные слияния и поглощения: Книга о пользе и вреде непрофильных активов. – М.: Дело, 2005. – 2004 с.

9.Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 149 с.

10.Татаркин А.И. Динамика корпоративного развития. – М.: Наука, 2004. – 502 с.

Получено 20.01.2005

УДК 336.77

О.М.ХРИСТОФОРОВА

Харківський банківський інститут Української академії банківської справи НБУ

ТЕНДЕНЦІ ТА ФАКТОРНІ УМОВИ СТАБІЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ ПОТОКІВ БАНКІВ

Визначається важливість взаємозалежного аналізу функціонування економіки та банківського сектора. Виділено декілька етапів надання кредитів банками в економіку України. Проаналізовано факторні умови розвитку кредитної діяльності банків. Розглянуто значення впливу депозитних та кредитних відсотків на сталість руху кредитних потоків банків.

Здатність банківської системи створювати гроші базується на умові, відповідно до якої банки в змозі використовувати свої можливості щодо створення грошей за допомогою кредитування. Однак, по-

ряд з цим можливість банків надавати позики циклічно змінюється, що в остаточному й зумовлює доцільність розгляду загальних тенденцій розвитку кредитних відносин банків України як з іншими суб'єктами господарювання, так і між собою.

Розгляд основних тенденцій функціонування банківської системи та обґрунтування окремих завдань її розвитку базується, передусім, на основі аналізу відповідної статистичної бази. Даній проблематиці присвячено досить значна кількість робіт [1-4]. Проте, незважаючи на це, переважна більшість цих праць аналізує загальні тенденції діяльності банківської системи або окремі її напрямки. Втім, вирішальним у даному аспекті, на нашу думку, є взаємопов'язаний аналіз розвитку банків із загальними тенденціями функціонування економіки в цілому. Водночас, враховуючи постійну увагу науковців до означеного напрямку досліджень і відповідну чисельність праць, можна зробити висновок, що не всі аспекти сталості розвитку банківського сектору визначено та розкрито. При цьому досить важливим є розгляд саме сучасних тенденцій і факторних умов стабільності кредитних потоків як однієї з важливих складових банківської діяльності, що, в остаточному, й визначає основне завдання дослідження даної роботи. Розпочати такий аналіз необхідно з розгляду етапів *розвитку кредитування банками економіки України*.

Спираючись на вищевказане, доцільно зауважити, що незважаючи на сталу тенденцію зростання обсягів кредитів наданих в економіку України можна виділити декілька етапів цього процесу (рис.1, побудований на підставі даних [5-7]).

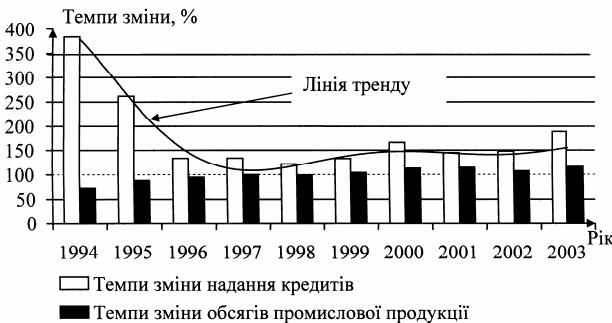


Рис.1 – Темпи зміни надання кредитів та випуску обсягів промислової продукції в Україні протягом 1994-2003 рр. (% до попереднього року)

Так, у період з 1994 по 1995 рр. відбувається різке зниження темпів надання кредитів банками в економіку України. Цьому, перш за

все, сприяв значний спад у промисловості, що відбито на рис.1 щорічним зменшенням випуску обсягів продукції.

Період з 1996 по 1998 рр. характеризується незначним та нестійким підвищенням темпів надання кредитів в економіку (рис.1). Це супроводжується поступовим зменшенням темпів падіння промислового виробництва.

Починаючи з 1999 р. і по теперішній час спостерігається нова хвиля зростання темпів надання кредитів в економіку, чому як видно з рис.1 сприяє й зростання темпів випуску обсягів промислової продукції. Втім для розуміння цього процесу варто більш докладно розглянути *факторні умови розвитку кредитної діяльності банків*.

Перш за все, слід зауважити, що поживалення руху кредитних потоків банків відбувається на фоні загального зростання обсягів їх активів. Наприклад, з початку 2002 р. чисті активи збільшилися на 34,5% і становили на кінець 2002 р. 63992,3 млн. грн. Загальні активи збільшилися на 17042,2 млн. грн. або на 33,6% і складають 67826,7 млн. грн. (за 2001 р. – на 2,4%). Протягом 2003 р. чисті активи збільшилися на 57,1% і становлять 100356,6 млн. грн. Загальні активи збільшилися на 55,8% і складають 105559,3 млн. грн. При цьому кредитний портфель банків України зростає вищими темпами, ніж активи, і на кінець 2003 р. його обсяг склав 73445,4 млн. грн. [7]. Однак, незважаючи на це, питома вага кредитних вкладень у структурі загальних активів банківської системи України за аналізований період дещо зменшилась. Так, станом на 01.01.2003 р., питома вага наданих банками кредитів у структурі загальних активів складала 68,96%, а станом на 01.01.2004 р. – 62,36% (власні розрахунки). Основною умовою такої зміни є подальше підвищення рівня ліквідності банківської системи як пріоритетного завдання її розвитку. Проте таке зменшення може мати й зворотній вплив, бо скорочується питома вага робочих активів – основної складової кредитних ресурсів економіки на фоні прискорення темпів приросту виробництва та незадовільного стану функціонування фондового ринку.

Тож з цього приводу доцільним є визначення використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси (табл.1, розрахована за даними [8]), бо обмеження кредитної активності банків для цілей підтримання надлишкової ліквідності та зниження можливих ризиків у кінцевому підсумку гасять хвилю мультиплікативного розширення депозитів і загальної величини грошової маси в економіці. Тобто, саме недостатній рівень активізації кредитної діяльності банків, а не емісійної діяльності Національного банку України, визначає недостатню забезпеченість госпо-

дарського обігу грошовими ресурсами. Це досить чітко підтверджується даними табл.1, де фактичне значення грошового мультиплікатора є нижчим за його нормативне значення.

Таблиця 1 – Використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Норматив обов'язкового резервування коштів банків у НБУ, %	15	15	17	17	15	14	12	12
Фактичний грошовий мультиплікатор	1,85	1,76	1,82	1,84	1,92	1,98	2,11	2,37
Нормативний грошовий мультиплікатор	6,67	6,67	5,88	5,88	6,67	7,14	8,33	8,33
Різниця між нормативним і фактичним мультиплікаторами, разів	3,6	3,8	3,2	3,1	3,4	3,6	3,9	3,5

Поряд з вищенаведеним слід відмітити, що дещо змінюється структура кредитних потоків банківської системи України. Так, станом на 01.01.2003 р., кредитний портфель банків України мав наступну структуру (розраховано на підставі оприлюднених даних): кредити, надані суб'єктам господарської діяльності, складають 38187,7 млн. грн. (81,7% від загального обсягу кредитного портфеля); кредити, надані іншим банкам і НБУ, становлять 5096,2 млн. грн., або 10,9%; кредити, надані фізичним особам – 3254,9 млн. грн., або 7%; кредити, надані органам державного управління – 195,6 млн. грн., або 0,4%.

Аналогічні показники на початок 2004 р. мають наступні значення: кредити, надані суб'єктам господарської діяльності, складають 78,9% від загального обсягу кредитного портфеля; кредити, надані іншим банкам і НБУ – 8,9%; кредити, надані фізичним особам – 12,1%; кредити, надані органам державного управління – 0,1%.

З наведених вище даних можна зробити два висновки:

по-перше, продовжує зменшуватися питома вага кредитних потоків з надання позик органам державного управління (станом на 01.01.2002 р. питома вага цих позик дорівнювала 0,5% від загального обсягу кредитного портфеля). В цілому це є досить позитивною тенденцією, яка сприяє оптимізації руху кредитних потоків, бо прямі позики уряду використовуються переважно для покриття дефіциту бюджетів різних рівнів, що негативно впливає на темпи зміни грошової маси в обігу, а відтак й кредитну діяльність. Відповідно до цього можна визначити, що в Україні за останні роки значно зменшився рівень непродуктивного споживання фінансових ресурсів і здійснюється їх пере-

розподіл на користь реального сектора економіки;

по-друге, зростає питома вага кредитних потоків з надання позичок фізичним особам. З одного боку, це є проявом активності населення та сталості розвитку банківської діяльності взагалі, а з іншого – зумовлює банки вдосконалювати відповідне управління, бо зростання надання позичок фізичним особам збільшує кількість вихідних потоків банків і в цілому підвищує ймовірність наступу ризикових подій у сфері кредитування, а тому вимагає також більш зважених рішень щодо розв’язання певних завдань з класичної дилеми управління банківською діяльністю – доцільної збалансованості щодо підтримки співвідношення між прибутковістю та ліквідністю банку. Слід зауважити, що саме кредитні операції вирішальною мірою впливають на стан ліквідності банків, оскільки такі операції супроводжуються зміною як банківських вкладень, так і зобов’язань.

В якості іншого параметра, що характеризує вплив банківських кредитів на відтворювальні процеси в масштабах всієї економіки використовують оцінку величини кредитів у днях ВВП [9]. Стосовно умов розвитку банківського сектору в Україні даний показник свідчить, що його значення за період з 1996 по 2003 рр. зросло більш ніж у чотири рази (табл.2, власні розрахунки на підставі даних [5, 7]).

Таблиця 2 – Кредитні вкладення українських банків у реальному обчисленні в період з 1996 по 2003 рр. (млн. грн.)

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1. Валовий внутрішній продукт	81519	93365	102593	130442	170070	204190	225810	263228
2. Кредити, надані в економіку України	5452	7295	8873	11787	19574	28373	42035	73445
3. Кредити банків у днях ВВП (р2/р1X365)	24,4	28,5	31,6	33,0	42,0	50,7	67,9	101,8

Однак, поряд з цим, значення цього показника за підсумками 2003 р. лише дорівнює значенню 1993 р. і майже вдвічі менше значення показника 1992 р. (рис.2, власні розрахунки).

Слід зазначити, що в розвинених країнах цей показник становить 300-350 днів [9]. Період спаду вказаного показника виявляється вдвічі меншим ніж період його зростання, що свідчить про певні труднощі з нарощуванням обсягів кредитних вкладень банків України. Серед негативних впливів на цей процес слід вказати, перш за все, на значну тінізацію економіки та незбалансованість процесу оподаткування суб’єктів господарювання в Україні, що відзеркалюється у частій

зміні законодавчої бази та надмірному загальному тягарі їх оподаткування.

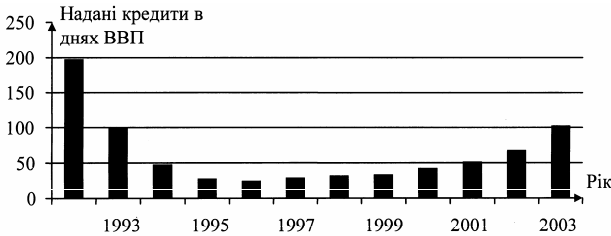


Рис.2 – Динаміка змін кредитних вкладень українських банків у днях ВВП

Тож першочергове завдання зміцнення та розвитку банківської системи України має бути спрямоване на покращення власної ресурсної бази – сукупності банківських ресурсів, які банк мобілізував на фінансовому ринку та які знаходяться в його розпорядженні на визначений момент часу. Це обумовлено тим, що стійка ресурсна база банку є основою розширення його активних операцій. Підґрунтям такого аналізу може бути побудова відповідної економетричної моделі та перевірка її адекватності.

Виходячи із загального визначення сутності функціонування будь-якого суб'єкта господарювання – одержання прибутку, доцільно проаналізувати вплив кредитних потоків та бази їх формування на фінансові показники діяльності банківської системи України. Для цього була одержана наступна економетрична модель:

$$PR = -3828 - 7,58 \frac{1}{KR} + 11,03 \frac{1}{DZ} + 3,65t, \quad (1)$$

де PR – фінансовий результат банківської системи на кінець періоду; KR – надані кредити банківською системою на кінець періоду; DZ – залучені кошти банківською системою на кінець періоду; t – показник фактору часу в досліджуваному циклі.

Статистичну значимість отриманої моделі характеризує наступна група параметрів: величина скорегованого коефіцієнту детермінації по Тейлу дорівнює 0,74; t-статистика за всіма коефіцієнтами регресії є значимою та дорівнює за відповідними факторними умовами рівняння (1) таким значенням – (-4,83) при p-рівні 0,003; (4,70) при p-рівні 0,003 та (3,82) при p-рівні 0,008.

Незважаючи на від'ємне значення перед деякими складовими регресії, вказана модель свідчить, що в разі збільшення обсягів наданих

кредитів фінансовий результат банківської системи зростає. Однак це зростання є досить повільним. До того ж із зростанням обсягів залучених ресурсів зростання фінансового результату теж уповільнюється. Це загалом узгоджується з відповідними економічними міркуваннями, тому модель за формулою (1) може бути визначена адекватною. Водночас на підставі економетричної моделі за формулою (1) можна також визначити певну незбалансованість між кредитним портфелем та обсягами залучених ресурсів, що є одним з проявів скритих негативних явищ розвитку банківської системи в Україні. Відтак варто наголосити на тому, що динаміка зміни ставок відсотку за кредитами та депозитами не сприяє у повній мірі формуванню сталого результату діяльності комерційних банків України загалом. Тобто крім означеного вище, необхідно зауважити, що ефективне функціонування та розвиток будь-якого банку багато в чому визначається оптимальністю співвідношення між величиною депозитних і кредитних відсотків.

Аналіз впливу банківських відсотків на сталість руху кредитних потоків. Доцільність означеного, передусім, пов'язано з тим, що певна результативність діяльності банківських установ опосередковується сукупністю заходів, спрямованих на регулювання обсягу кредитних вкладень в економіку через вплив на кількісні параметри пропозиції кредитних грошей. Один з таких параметрів – рівень процентних ставок. При цьому збалансовані депозитні відсотки сприяють формуванню сталої ресурсної бази банку, кредитні – розвиненню найбільш вагомій частки його активних операцій. Одночасно, величина відповідних відсотків має велике значення як для кредитора, так і для позичальника, бо реальні процентні ставки відіграють важливу роль у прийнятті інвестиційних рішень, оскільки відставання норми процента від норми прибутку є необхідною умовою ефективності капіталовкладень, спрямованих на розширення або модернізацію виробництва. Тому ретельний розгляд питань стосовно впливу банківських відсотків на відповідну діяльність є досить важливим. Виходячи з цього, доречним є також визначення впливу ставок відсотку на кредитні потоки банків. Основою цього знов-таки є побудова певної економетричної моделі та перевірка її адекватності. Тож на підставі відповідного аналізу для аналогічного періоду часу що і для моделі за рівнянням (1) була отримана наступна економетрична модель:

$$\frac{1}{KR} = 0,0002 + 0,989SP - 1,601t, \quad (2)$$

де SP – серед між процентними середньозваженими в річному обчисленні ставками банків України за кредитами та депозитами.

Статистичну значимість отриманої моделі характеризують: величина скорегованого коефіцієнту детермінації по Тейлу, яка дорівнює 0,85; t – статистика, яка за всіма коефіцієнтами регресії є значимою та дорівнює за відповідними факторними умовами рівняння (2) таким значенням – (3,75) при p -рівні 0,007 та (-6,36) при p -рівні -0,0003.

Економетрична модель за формулою (2) свідчить проте, що збільшення спреду не є бажаним, бо в цьому випадку рух вихідних кредитних потоків уповільнюється. Тобто вирівнювання спреду для різних регіонів слід здійснювати у напрямку його зменшення при зменшенні загальної вартості кредитних ресурсів. Іншими словами, приблизно однакова величина залучення ресурсів та надання позички буде більш сприяти сталості руху вихідних кредитних потоків. Це пов'язано з тим, що у такому випадку по-перше, банківська діяльність є більш передбаченою та прогнозованою; по-друге, поведінка потенційних вкладників банку буде носити вже системний, а не поведжувальний характер. В остаточному саме це й сприятиме, на нашу думку, збільшенню обсягів кредитних потоків та зменшенню загрози втрат від кредитної діяльності банків. Проте окремо слід зазначити, що дана пропозиція на перший погляд може дещо суперечити ринковим умовам розвитку вільної конкуренції. Тому з метою уникнення можливих наслідків цього доцільно не обмежувати примусово ціну на банківські ресурси, а лише стимулювати підприємництво у менш привабливих регіонах, що з часом має обмежити надмірну концентрацію банківських ресурсів в одному регіоні та сприяти подальшому розвитку банківської системи в цілому.

Таким чином, на підставі розгляду загальних тенденцій розвитку банківського кредитування в Україні виділено декілька етапів цього процесу. Також доведено, що використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси обмежується не досить високою їх кредитною активністю. При цьому визначено, що існуючий щільний взаємоспрямований зв'язок, між кредитними і депозитними відсотками та рухом кредитних потоків, спонукає до більш чіткої та виваженої політики як з управління кредитними потоками банків, так і з удосконалення заходів щодо формування кредитних і депозитних відсотків, що може бути напрямком подальших досліджень.

1.Шлапак О, Пушкар'єв В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2002 році // Вісник НБУ. – 2003. – №3. – С.2-10.

2.Тігіпко С. Сучасна Україна: шляхи, форми, проблеми реформування банківської системи // Вісник НБУ. – 2003. – №4. – С.2-6.

3.Смовженко Т.С. Взаємодія банківського сектора з реальним сектором економіки // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми ринкової трансформації України: Зб. наук. праць. Вип.1 (XXXIX). – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. – С.4-7.

4.Владичин У.В. Роль кредитування в економічному зростанні України // Фінанси України. – 2004. – №1. – С.96-102.

5.www.ukrstat.gov.ua

6.www.me.gov.ua

7.www.bank.gov.ua

8.Бюлетень НБУ. – 2004. – №1. – С.72-73.

9.Симановский А.Ю. Банковский сектор в переходной экономике России // Деньги и кредит. – 1995. – №11. – С. 26-36.

Отримано 18.01.2005

УДК 336.77 : 338.22 (477)

В.О.СТЕПАНЕНКО

Харківський національний економічний університет

РОЛЬ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розглядається сутність кредитних відносин, узагальнено вплив системи оцінки кредитоспроможності підприємства на можливість отримання кредиту, запропоновано раціоналізацію взаємодії суб'єктів господарювання та комерційних банків шляхом вдосконалення механізму фінансової підтримки підприємництва.

Однією з першочергових умов переходу до ринку є формування суб'єктів ринкових відносин, у ролі яких виступають підприємці. Як визначальний елемент ринкового середовища підприємництво виступає засобом вирішення багатьох економічних і соціальних проблем перехідного періоду – насичує ринок товарами та послугами, розширює можливості працевлаштування населення, формує інноваційну модель економічного розвитку.

Сучасні умови еволюції економічних процесів у суспільстві спонукають до вирішення питань стабілізації у розвитку виробничого сектору економіки та фінансової системи країни, що, в свою чергу, потребує істотних змін в регулюванні економіки, передусім раціонального розподілу й ефективного використання фінансових ресурсів. Оскільки основною складовою сфери фінансів України є банківська система, її ланки безпосередньо впливають на принципи та механізми перерозподілу грошових ресурсів суспільства. Однак недосконалість результатів участі банківських інститутів у процесі економічних перетворень потребує значних змін у законодавчо-нормативному регулюванні взаємовідносин банківської сфери з іншими сферами фінансової системи, з різними галузями економіки.